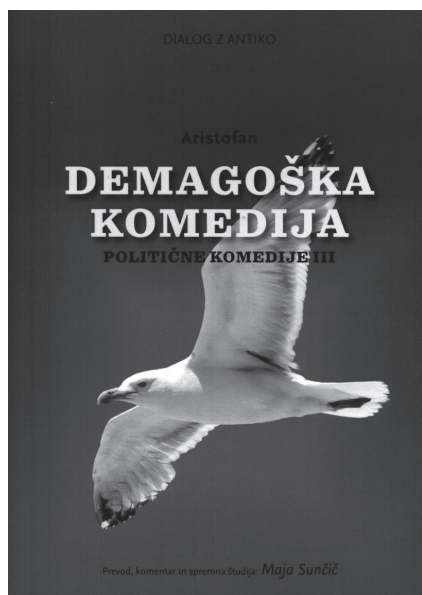

Aristofan, *Demagoška komedija. Politične komedije III*. Prevod, komentar in spremna študija Maja Sunčič. Zbirka Dialog z antiko 18. Ljubljana: ISH, 2012. [370 strani.]

Leta 2012 je pri založbi Institutum studiorum humanitatis (ISH) izšel še zadnji od treh zvezkov, v katerih sta objavljeni po dve Aristofanovi (politični) komediji: zvezek *Demagoška komedija* z dramama *Vitezi* (Πιπείς) in *Ptiči* (Ὀρνίθες).

Prevajalka in piska spremnih besedil Maja Sunčič je, kot po navadi, spremnemu znanstvenemu aparatu odmerila vsaj tako pomembno mesto kot prevodu samemu. Prevoda dram z obsežnimi končnimi opombami vred (stvarnimi, jezikovnimi, kulturnološkimi) tako tvorita drugi del knjige (str. 113–362), medtem ko prvega sestavlja spremna študija »Aristofanova komična demagogija« (str. 11–112) s krajšima dodatkoma: »Komič-

no svobodo govora« (str. 96–104) in izjemno uporabnim »Ornitološkim slovarjem« (str. 105–12), ki osvetljuje *Ptiče*. Knjigo skleneta bibliografija in indeks.

Spremna študija se osredotoča na pojem demagog (δημαγωγός) in podrobno analizira, kako se je razvijal in kaj je pomenil v staroatenski družbi v primerjavi z našo. Ta izraz je namreč svojevrsten lažni prijatelj, saj ga ne smemo nekritično cepiti na sodobno pojmovanje demagogije; gre za kompleksen pojem iz atenske zgodovine, ko se kot alternativa oligarhičnim družinam ali klikam (»tovarišijam«, ἑταίρειαι) pojavijo novi politiki, ki si po lastnih zatrilih prizadevajo za interese vsega ljudstva. Prav tako študija problematizira portrete atenskih državnikov, ki smo jih na osnovi ne povsem objektivnih virov vajeni gledati črnbelo: demagoga Kleona, najljubšo Aristofanovo tarčo, proti, denimo, tradicionalno idealiziranemu Periklu. Zastavi se tudi vprašanje, kako je na demagogijo svojega časa gledal sam Aristofan in kako je bila stara atiška komedija pravzaprav dojeta v svojem času: *Vitezi*, ki z vsemi topovi streljajo na Kleona in ga popolnoma zmlinčijo, so dobili prvo nagrado, obenem pa je bil Kleon komaj nekaj dni po predstavi ponovno izvoljen za generala. Je torej Aristofanovo norčevanje po svoje celo pripomoglo k njegovi priljubljenosti – je mogoče (bi se lahko vprašali), da je delovalo kot katarza, ki je zadostila morebitnim nezadovoljnejšem ali škodoželnejšem, tako da so na žrtev spet lahko gledali z vso velikodušnostjo?

Humor v *Vitezih* in *Ptičih* je torej še trdno zasidran v aluzijah na sočasne dogodke med peloponeško vojno in na miriado dramatikovih sodobnikov, ki so strokovnjakom deloma, bralcem pa kar večinoma zelo slabo poznani. V takem primeru se prevajalec lahko odloči za korenito priredbo, tako rekoč novo igro, vezano na naš čas in prostor (to bi bilo smotrno za uprizoritvene namene), ali za izčrpno komentirano študijsko izdajo, primerno za filološko preučevanje Aristofana.

Po drugi rešitvi poseže Maja Sunčič. Kulturnospecifičnih prvin praviloma ne podomačuje, temveč jih kljub današnjemu potujitvenemu učinku ohrani in nato razloži v številnih opombah. V *Vitezih*, denimo, ohrani izvirno formulacijo »Razmisli o tem, kaj ti je bog povedal o Pilosu pred Pilosom: / 'Je Pilos pred Pilosom ...'« (v. 1058–59) in pojasni, da se odlomek očitno nanaša na spor med tremi peloponeškimi mesti tega imena, katero izmed njih naj bi bilo homerski Pilos, torej kraljestvo junaka in modreca Nestorja. V skladu s tem potujitvenim pristopom v *Ptičih* pogosto zgolj prečrkuje izvirne medmete, ki oponašajo oglašanje ptic, na primer »tio tio tio tinks« (v. 738 *et passim*), čeprav pri golem ponavljanju besede »tio« (brez 'tinks') poseže po domačem »čiv čiv« (v. 237), pri skovikanju pa po uveljavljenem »huhu« namesto izvirnega κικκαβαῦ (v. 261).

Vendar se spopada tudi z besednimi igrami, če s tem ni okrnjena informacija o izvirnem besedilu. Na tak primer naletimo v *Ptičih*, kjer

je bilo treba poiskati besedo, ki bi zvenela podobno kot ime »Tribali«: izvirni izraz τούπιτριβείης je bil nadoomeščen s »trobilom« (v. 1530). Iz *Vitezov* lahko omenimo nadaljevanje že omenjenega odlomka o Pilosu (v. 1060), kjer se v izvirniku, kot izvemo iz opombe, pojavi »neprevedljiva besedna igra« med besedama Pilos in πύελος, »kad«: τὰς πύελους φησὶν καταλήψεσθ' ἐν βαλανείῳ, dobesedno: »Pravi, da bo zasegel kadi v kopališču.« V prevodu je ohranjen isti smisel stavka, obenem pa je poustvarjeno tudi poigravanje z imenom 'Pilos', le da z drugimi sredstvi: »Pravi, da bo *odpilil* kup kad[i] iz kopališča.« Zlasti pogosto je slovenjenje krajevnih imen, kadar imajo ta bolj simbolno kot dobesedno vlogo, na primer ptičje mesto Νεφελοκοκκυγία – »Oblakokukugrad«. Pogosto se prevajalka odloči za srednjo pot: izraz nekoliko približa slovenskemu bralcu s prirejeno izbiro besed, aluzijo samo pa je še vedno treba razložiti v opombi. Tak primer se v *Vitezih* pojavi že na samem začetku, kjer Drugi suženj vpraša Prvega: »Kako naj se torej / izrazim po evripidovsko?« in dobi odgovor: »Raje ne, prosim, ne zape-teršiljaj me« (v. 17–19). Izvirni glagol v repliki se glasi διασκανδικίζω, kar pomeni »krnim z vrtno krebujico«; ta krebujica, ki večini bralcev najbrž ne pove veliko, je torej v prevodu nadoomeščena s podobnim in vsem znanim peteršiljem, kljub temu pa bi bil dvogovor nerazumljiv brez opombe, da naj bi takšno zelenjavo prodajala Evripidova mati (in je ta skovanka potemtakem zamišljena kot zbodljaj na Evripidov račun). Izmed številnih

primerov lahko omenimo vsaj še idiomatične »velike ribe«, ki posrečeno nadomestijo izvirne miletske »brancine« (λάβραξ; *Vitezi*, v. 361–62), vendar je bilo v opombi še vedno treba pojasniti, zakaj so ravno iz Mileta in koga naj bi poosebljale, ali pa »Kožino« kot prevod imena Βυρσίνη, dobesedno »usnjen jermen« (*op. cit.*, v. 449); poanta tega imena je spet pojasnjena v opombi.

Pozornega bralca bodo nekoliko zmotile – sicer redke – zatipkanine pri grških besedah (ἄρχον z omikronom namesto z omego na str. 15) ali

tudi v prevodih (že navedeni verz »Pravi, da bo odpilil kup kad[i] iz kopališča«, kjer *i* dejansko manjka). Toda v splošnem lahko rečemo, da oba prevoda odlikuje sočen in živ, namerno posodobljen jezik (v *Vitezih* »varnostnik« za kopjenosca, v. 448, v *Ptičih* »inšpektor« za lik uradnika z nazivom ἐπίσκοπος, ki pride nadzirat stanje v zavezniško ali podrejeno mesto) s številnimi vulgarizmi po vzoru izvirnika.

Nada Grošelj